

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

БІГУН ІГОР ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 94(477.8):[329.733УПА:355.313_ім_Богуна]]"1943/1944"(043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАГОНУ ІМ. І. БОГУНА ГРУПИ
УПА «ТУРІВ» В УМОВАХ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ**

07.00.01 — історія України

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ — 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі воєнно-історичних досліджень Інституту історії України НАН України.

Науковий керівник:

Патриляк Іван Казимирович, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, історичний факультет, декан.

Офіційні опоненти:

Антонюк Ярослав Миколайович, доктор історичних наук, Галузевий державний архів Служби безпеки України, старший науковий співробітник;

Ковальчук Володимир Миколайович, кандидат історичних наук, Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, старший науковий співробітник.

Захист відбудеться 31 травня 2024 р. о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.235.01 в Інституті історії України НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://history.org.ua> та в бібліотеці Інституту історії України НАН України (01001 м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук, професор

О. І. Гуржій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що без вивчення історії українського національно-визвольного руху неможливо скласти повне уявлення про шлях до незалежності, яку Україна здобула в 1991 р. Внесок учасників Організації українських націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії (УПА) у становлення Української державності було офіційно визнано у 2015 р. окремим законом про надання їм статусу борців за незалежність України.

Загін ім. І. Богуна був одним із трьох великих загонів групи «Турів» УПА-Північ і одним із найбільших (понад 1200 стрільців) за роки діяльності УПА. Це формування опинилося в епіцентрі основних подій повстанської боротьби в період німецької окупації. Попри це, досі немає наукової праці, яка б комплексно на підставі достовірних джерел висвітлила діяльність загону ім. І. Богуна від зародження перших боїв до переходу через лінію фронту в радянський тил. Донині історики не знайшли однозначних відповідей на запитання: які причини поразки загону ім. І. Богуна в бою із Сумським партизанським з'єднанням в січні 1944 р. і за які провини військово-польовий суд УПА засудив командира загону П. Антонюка-«Сосенка» («Кліща») до найвищої міри покарання?

Дослідження організації загону і бойових дій його відділів у 1943–1944 рр. суттєво збагатить знання про український повстанський рух у південно-західних районах Волинської області (Володимирсько-Горохівська округа ОУН) та на Холмщині (Холмська округа ОУН); доповнить загальну картину антинацистської боротьби українських націоналістів і нацистських контрповстанських заходів і дасть змогу уточнити обставини кривавого міжетнічного конфлікту з польським рухом Опору, який у цій частині Волинського регіону мав свої особливості. Своєю чергою, це сприятиме руйнуванню історичних міфів, які циркулюють у суспільному дискурсі навколо цих питань.

Метою дослідження є всебічне висвітлення діяльності загону ім. І. Богуна групи «Турів» УПА-Північ від утворення перших підрозділів до закінчення нацистської окупації Волинської області та Холмщини в 1943–1944 рр.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі **завдання**:

- З'ясувати стан наукової розробки теми та проаналізувати джерельну базу дослідження;

- дослідити генезу повстанського руху у Володимирсько-Горохівському регіоні та розгортання його боротьби проти нацистів і радянських партизанів, а також польсько-український конфлікт у регіоні в першій половині 1943 р;
- висвітлити передумови утворення, організаційну структуру, особовий склад і бойову діяльність загону ім. І. Богуна в другій половині 1943 р.;
- проаналізувати діяльність загону ім. І. Богуна на завершальному етапі нацистської окупації південно-західної Волині та Холмщини (січень — липень 1944 р.), зокрема причини розгрому загону та обставини страти його командира П. Антонюка-«Кліща» («Сосенка»).

Об'єктом вивчення став український повстанський рух на Волині в контексті німецької окупації, а **предметом** — діяльність загону ім. І. Богуна групи «Турів» УПА-Північ в період німецької окупації Волині та Холмщини.

Географічні межі дисертації охоплюють території, на яких діяли підрозділи загону ім. І. Богуна. Передусім, це — 8 районів Волинської області за адміністративно-територіальним поділом 1940 р. та південна частина Турійського району, що в підпіллі ОУН(б) становили Володимирсько-Горохівську округу (військовий надрайон «Степ»). Окрім того — сучасні Грубешівський і Томашівський повіти Люблінського воєводства Республіки Польща, куди входять українські етнографічні землі Холмщини.

Хронологічні межі роботи зумовлені часом утворення перших повстанських відділів, які згодом сформували загін ім. І. Богуна (лютий 1943 р.) і закінченням нацистської окупації Волині та Холмщини (липень 1944 р.).

Методологія наукового пошуку. У роботі використовувалися загальнонаукові та історичні методи дослідження, а також методи історичного джерелознавства, застосовані згідно з принципами об'єктивності та світоглядно-ідеологічної неупередженості. Сутність авторських концептуальних підходів полягає в реконструкції діяльності загону УПА ім. І. Богуна в конкретних часових рамках і умовах його існування, з урахуванням усіх чинників, які визначали суспільно-політичну та воєнну ситуацію в краї та форми і засоби дій повстанців.

Загальнонауковими методами, застосованими в процесі опрацювання теми, стали: синтез, аналіз, узагальнення, дедукція й індукція. З-поміж спеціальних історичних методів передусім використовувався історико-генетичний метод (вивчення походження й розвитку явищ, пов'язаних з загоном ім. І. Богуна, у часі). Хронологічно-проблемний метод

застосований для періодизації діяльності загону ім. І. Богуна на три умовні послідовні періоди: січень — серпень, вересень — грудень 1943 р. і січень — липень 1944 р. та дослідження відповідних вужчих проблем у межах кожного з них. Методи компаративістики забезпечили коректні процедури порівняння діяльності загону ім. І. Богуна з іншими загонами та структурами УПА. З допомогою історико-системного методу діяльність загону ім. І. Богуна вивчалася як органічна складова частина УПА на Волині (УПА-Північ). Під час аналізу статистичних даних чисельності загону й кількості озброєння використовувався кількісний метод. Прийоми історичної біографістики стали в пригоді під час формування портретної галереї персоналій повстанців. Джерелознавчі методики лягли в основу виявлення, відбору, систематизації, відсепарування, верифікації документів, що сформували емпіричне поле дослідницького проекту. Метод джерельної критики був незамінним при роботі з протоколами допитів з архівно-слідчих справ НКВС — НКДБ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- комплексно досліджено діяльність загону ім. І. Богуна на всіх етапах його існування із залученням максимальної кількості доступних джерел;
- встановлено кількість загонів (сотень) УПА, які утворилися протягом 1943 р. у Володимирсько-Горохівській окрузі, простежено особливості їх формування та командний склад;
- визначено достовірну організаційну структуру загону ім. І. Богуна в динаміці протягом 1943–1944 рр.;
- відтворено хід боїв між радянським Сумським партизанським з'єднанням і загonom ім. І. Богуна в січні 1944 р.;
- з'ясовано справжню причину страти П. Антонюка-«Сосенка» («Кліща»);
- простежено діяльність загону ім. І. Богуна на Холмщині навесні — влітку 1944 р.

Суттєво уточнено із залученням нового фактологічного матеріалу:

- Бойові дії підрозділів загону ім. І. Богуна проти нацистських окупантів у 1943–1944 р.
- участь відділів УПА в польсько-українському конфлікті у Володимирсько-Горохівській окрузі влітку 1943 р.

- перебіг протистояння українських повстанців з радянськими партизанами у Володимирсько-Горохівській окрузі в травні — серпні 1943 р.
- перебіг переговорів командування загону ім. І. Богуна з окупаційним керівництвом Володимир-Волинського гебіту в грудні 1943 р.
- особисті дані та характеристики більшості командирів куренів і сотень, членів штабу загону ім. І. Богуна та багатьох керівників структур запілля.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наявний у дослідженні фактологічний матеріал, теоретичні висновки й узагальнення можуть бути використані при подальшому вивченні українського визвольного руху за часів нацистської окупації; при написанні монографій, підручників; у процесі проведення лекцій і семінарських занять у ВНЗ; у краєзнавчій діяльності. Виявлені відомості можна використовувати у військових формуваннях України для налагодження воєнно-історичної роботи та морально-психологічного забезпечення їх особового складу.

Апробацію результатів дисертації здійснено під час їхнього обговорення на засіданні відділу воєнно-історичних досліджень Інституту історії України НАН України. Положення й результати дослідження були представлені в доповідях на наукових заходах: Міжнародній науковій конференції «Український визвольний рух 20–1950-х років ХХ ст.: ідея державності та її реалізації (до 75-річчя Акта відновлення Української державності 30 червня 1941 р. та 25-ї річниці Незалежності України)» (29–30 червня 2016 р., КНУ ім. Тараса Шевченка), V Міжнародній науковій конференції до 75-річчя створення Української повстанської армії «Проблеми дослідження Українського визвольного руху 1920–1950-х років» (5–6 жовтня 2017 р., ЛНУ ім. Івана Франка) та Міжнародній науковій конференції «Збройний антикомуністичний опір у країнах Центральної та Східної Європи (1944–1953)» (м. Стара-Лесна, Словацька Республіка, 2–4 жовтня 2018 р.).

Публікації. Результати дослідження відображені в 8 статтях, з-поміж яких: 5 у фахових виданнях України, 1 — у закордонному фаховому виданні, 1 — у закордонному науковому збірнику та 1 — в українському науковому збірнику, який не входить до переліку фахових видань.

Структура дисертації зумовлена метою, завданнями і комплексним характером дослідження і оснований на проблемно-хронологічному принципі. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (чотирнадцяти підрозділів), висновків, списку використаних

джерел і літератури, а також шести додатків. Загальний обсяг дисертації — 305 сторінок, із яких 216 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено хронологічні та географічні рамки, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, апробацію отриманих результатів та структуру дисертації.

Розділ перший «Історіографія та джерельна база дослідження» містить аналіз стану наукової розробки теми дисертації та огляд джерел, які лягли в основу дослідження.

На основі вивчення *стану наукової розробки теми*, наведеного в **підрозділі 1.1.**, зроблено висновок, що в історіографії боротьби УПА загін ім. І. Богуна та його попередник загін «Січ» привертали певну увагу дослідників ще з 1940-х рр.

В історіографії до проголошення незалежності України можна виділити праці істориків української еміграції та роботи радянських авторів. Серед першої групи варто назвати праці М. Лебеда, Ю. Крохмалюка та В. Косика. Праці з другої групи позначені ідеологічними упередженнями та мають чітку тенденцію до акцентування лише на співпраці українських націоналістів із «німецько-фашистськими загарбниками» чи їхніх злочинах проти цивільного населення. Такими є дослідження П. Вершигори та В. Зеболова, публіцистичні статті О. Потурая, А. Сидорчука, Ф. Давидовського та П. Шафети на сторінках радянських газет.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 р., історію українського визвольного руху та його компонентів стали вивчати глибше та якісніше. Відповідно, «Січ» (загін ім. І. Богуна) згадується в більшості сучасних фундаментальних досліджень з історії українського визвольного руху: Ю. Киричука, А. Русначенка, А. Кентія, Г. Стародубець, І. Патриляка. Здебільшого це дуже стислі згадки в контексті розгляду тих чи інших сторінок боротьби УПА в 1943–1944 рр. Дослідження О. Вовка, І. Марчука, О. Ленартовича, Я. Антонюка, О. Дем'янюка, які концентруються на УПА на Волині (УПА-Північ), теж не обходять увагою загін ім. І. Богуна як складову частину групи «Турів». Як і в працях попередньої групи, жоден з названих авторів не фокусувався безпосередньо на студіях цього загону. А. Сухих у кандидатській дисертації простежив

бойові дії Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання (ЧВПЗ) з повстанцями у Володимирсько-Горохівській окрузі в 1943 р. і Сумського — із загonom ім. І. Богуна в 1944 р. Перу І. Ольховського також належить стаття «Хто розгромив загін імені Богуна?», написана в рамках полеміки з автором даної дисертації.

Епізоди бойової діяльності відділів загону ім. І. Богуна можна знайти в роботах істориків, які працювали над темою польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни: В. В'ятровича, І. Ільюшина, І. Ольховського, Я. Антонюка в Україні та Г. Мотики, В. Філяра, М. Зайончковського, А. Сиви в Польщі. До цієї категорії праць можна віднести вступну статтю В. Мороза до т. 12 «Літопису УПА» нової серії, у якій є згадки про участь загону ім. І. Богуна в боях з Армією крайовою (АК) та Батальйонами хлопськими (БХ) на Холмщині.

Теми переговорів командира загону П. Антонюка-«Сосенка» з представниками місцевої нацистської адміністрації (грудень 1943 р.) торкалися українські вчені І. Патриляк, В. Сергійчук, А. Боляновський та російська історик О. Борисьонк. Дослідженням окремих підрозділів, які входили до загону ім. І. Богуна, займалися О. Понипаяк, А. Криштальський, П. Боярчук, О. Стецишин. Публікації Р. Пономаренка, Я. Царука й О. Денищука дають певне уявлення про розмах антинацистської боротьби УПА та нацистських антиповстанських операцій у Володимирсько-Горохівській окрузі в 1943 р.

Певні відомості про діяльність і структуру загону ім. І. Богуна можна почерпнути з біографічних праць про командирів його відділів. Це передусім довідник П. Содоля, де крім біограм наведено коротку історичну довідку про загін. Більш докладно кадровий склад і організаційну побудову загону розкрито в ґрунтовному довідковому виданні Я. Антонюка «Український визвольний рух у постатях керівників». Однак деякі біографічні довідки неповні або ж містять хибну інформацію, а наведена організаційна структура загону ім. І. Богуна не відповідає тій, яку можна визначити за джерелами. Життєписи старшин загону можна також знайти в статтях І. Ольховського про командира П. Антонюка-«Сосенка» і курінного О. Брися-«Остапа» та Є. Лещук про начальника штабу А. Лешука-«Коршуна».

Суто темі загону ім. І. Богуна та його бази «Січі» присвячено історико-краєзнавчі дослідження І. Антонюка і М. Антонюка та В. Трофимука. Проте ці публікації хибують на фактологічні огріхи, а то й узагалі нічим необґрунтовані твердження.

Отже, можемо ствердити, що в історіографії відсутнє комплексне дослідження організації та діяльності загону ім. І. Богуна групи «Турів», яке б спиралося на достовірні джерела. Усі наявні праці висвітлюють лише окремі епізоди з історії загону, а деякі рясніють неточностями чи відвертими вигадками.

У **підрозділі 1.2.** «*Джерельна база дослідження*» систематизовано масиви архівних та опублікованих документів, наративних і аудіовізуальних джерел, а також агітаційно-пропагандистських матеріалів із зазначенням їх інформаційного потенціалу для дослідження. Джерела умовно поділено на чотири групи за їх походженням: повстанські, радянські, німецькі та цивільні. Документальні джерела, згідно з підходом к. і. н. В. Ковальчука, класифіковано як: директивно-розпорядчі, виконавчі, обліково-статистичні, процесуально-судові, а також ділове листування.

До групи джерел **повстанського** походження належать документи діловодства загону ім. І. Богуна та запілля УПА (підпілля ОУН), а також — спогади діячів визвольного руху.

Директивно-розпорядчі документи виявлено у справах Ф. 3838 («З'єднання північних груп Української повстанської армії «УПА-Північ») Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України) та Ф. 13 («Колекція друкованих видань КДБ УРСР») Галузевого державного архіву СБУ (ГДА СБУ). Це накази штабів і командирів відділів різного рівня, інструкції з організації служби тощо. Деякі накази й інструкції штабу групи «Турів»; накази, розпорядження й доручення командира загону та курінних надруковані в т. т. 2, 14 «Літопису УПА».

Виконавчу документацію можна знайти у фондах № 3838 і № 3833 («Крайовий провід Організації українських націоналістів на західніх українських землях»): звіти й повідомлення куренів та менших підрозділів до штабу загону, протоколи штабних нарад, хроніки відділів, політичні звіти й військові інформації запілля. Кілька документів з цієї категорії зберігаються в «Контрольно-наглядовій агентурній справі “Верховинці”», що у Ф. 2 («Управління боротьби з бандитизмом МВС, Управління 2-Н та 4 Управління МДБ — КДБ УРСР») ГДА СБУ, та Ф. 9 («Збірка документів Миколи Лебедя») Архіву Центру досліджень визвольного руху (АЦДВР). У т. т. 2, 4, 8, 11, 12, 14 «Літопису УПА» нової серії містяться: донесення про політико-виховну роботу в загоні, хроніки сотень, звіт про бойові дії «Січі», політичні звіти з Володимирсько-Горохівської округи (військового

надрайону (ВН) «Степ»), звіт коменданта військової округи (ВО) «Турів» про дії загону ім. І. Богуна навесні 1944 р., описи боїв на Холмщині.

Окрім «Літопису УПА» джерела повстанського походження публікувалися в ряді інших археографічних збірників. Збірники «Поляки на Волині у роки Другої світової війни» (упоряд. В. Сергійчук) та «Польсько-українські стосунки в 1942–1947 роках у документах ОУН та УПА» (упоряд. В. В'ятрович), а також російське видання «Українські націоналістичні організації в роки Другої світової війни» (упоряд. А. Артїзов) зібрали під своїми палітурками здебільшого документацію виконавчого виду, а саме: звіти заплілля УПА про воєнні події, різноманітні повідомлення й інформації про перебіг польсько-українського конфлікту.

Обліково-статистичні документи зберігаються у Ф. 3838 ЦДАВО України. До підвиду кадрових відносяться списки особового складу, зведені відомості загону ім. І. Богуна, «арматурні картки» (облікові картки із зазначенням особистих даних і переліку спорядження), списки вбитих і поранених стрільців, кандидатів у підстаршинську школу та на затвердження військових звань. Некадрові документи — це звіти про кількість зброї та боєприпасів, про витрачені боєприпаси, акти передачі — приймання майна чи посад, зобов'язання про нерозголошення військових таємниць, картки звільнення у відпустки, медичні довідки. Низка кадрових і некадрових (зокрема, записи командувача УПА-Північ із даними про чисельність і структуру загону ім. І. Богуна) документів оприлюднена також на сторінках т. 14 «Літопису УПА» нової серії.

Процесуально-судові документи упівського походження представлені протоколами допитів повстанців військово-польовою жандармерією УПА, донесеннями та обвинувальними актами ВПЖ, списками дезертирів і засуджених зі справ Ф. 3838 ЦДАВО України. У тому ж фонді — ділове листування штабу загону з підлеглими командирами та командирів окремих відділів із невстановленими адресатами. До того ж листи командира куреня 032 до сотенних зберігаються у Ф. 13 ГДА СБУ. Деяка кореспонденція вміщена також у 14 томі «Літопису УПА».

Агітаційно-пропагандистські матеріали з теми дослідження — листівки загону «Січ» (ім. І. Богуна) та групи «Турів» містить справа № 376 («Збірник документів про структуру та характер антирадянської діяльності “Організації українських націоналістів — ОУН” та “Української повстанської армії УПА”») 13-го фонду ГДА СБУ. У 1 і 13 томах «Літопису УПА» передруковані випуски, відповідно, офіційного друкованого органу Головної

команди УПА «До зброї» (1943 р.) та журналу штабу ВО «Буг» УПА-Захід «Стрілецькі вісті» (1944 р.). Звернення загону «Січ» до польського населення опубліковані в т. 11 «Літопису УПА» та згаданому вище збірнику В. В'ятровича.

Найдокладніші спогади про боротьбу на Володимирщині та Горохівщині в 1943–1944 рр. залишила керівник військової розвідки в окрузі Г. Коханська. Епізоди з історії «Січі» та загону ім. І. Богуна наводили діячі УПА та запілля С. Драницький (Семенюк), Д. Шумук, Я. Данилюк (С. Новицький), Й. Яковчук (під псевдо «В. Новак»), Є. Татура (Р. Петренко) у мемуарах, П. Мартинюк — в інтерв'ю, В. Горун — в опублікованих спогадах і приватних листах до історика О. Вовка. Бойові дії описані в книжці Й. Яковчука (під псевдо «М. Гордієнко») «З волинських і поліських рейдів», а також у спогаді «Опис боїв у м. Порицьку» автора на псевдо «Ягода». Історію мельниківського загону О. Бабія-«Білого», який влився в загін ім. І. Богуна, відтворюють у спогадах В. Горун, М. Каркоць-Вовк і Г. Стецюк.

Джерела до історії діяльності загону ім. І. Богуна *радянського* походження — це документація органів держбезпеки та державних відомств УРСР і СРСР, партизанських формувань і Внутрішніх військ (ВВ) НКВС.

Процесуально-судова документація СРСР охоплює протоколи допитів і судових засідань з архівно-слідчих справ на учасників визвольного руху. У ході дослідження автор опрацював 60 слідчих справ (сукупно 69 томів) і 2 протоколи допитів з агентурних справ, які зберігаються в ГДА СБУ, його архівних підрозділах у Луцьку й Рівному та Державному архіві Волинської області (ДАВО). Також залучено протоколи допитів з т. 15 «Літопису УПА» нової серії та витяги з протоколів допитів учасників польсько-українського протистояння, опубліковані в т. 4 («Поляки і українці між двома тоталітарними системами 1942–1945») серійного видання «Польща та Україна у тридцятих — сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб».

Категорія виконавчих документів радянського походження найбільш інформативна, оскільки документи цього виду вирізняються докладністю і скрупульозністю щодо дат, статистики тощо. Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (ЦДАГОУ) зберігає документацію партизанських з'єднань П. Вершигори (Ф. 63) та О. Федорова (Ф. 64). Радіограми партизанських командирів з інформацією про загін ім. І. Богуна взимку — навесні 1944 р. знаходимо в т. 4 «Літопису УПА» та збірнику А. Артїзова. Зі звітів частин ВВ в Архіві Управління ВВ НКВС Українського округу, копії

якого зберігаються в АЦДВР, можна почерпнути інформацію про структуру та чисельність загону ім. І. Богуна влітку 1944 р. З-поміж директивно-розпорядчих документів цінність для дослідження являють накази по загону ім. Г. Котовського ЧВПЗ (справа № 105 фонду № 64 ЦДАГОУ).

Радянські обліково-статистичні кадрові документи представлені списками діючих і загиблих партизанів Сумського з'єднання серед яких можна відшукати колишніх повстанців (Ф. 63 ЦДАГОУ). Їх доповнюють донесення про втрати та нагородний лист з Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації (ЦАМО РФ), доступні на веб-сайтах «Узагальнений банк даних “Меморіал”» і «Подвиг народу», які містять біографічні дані про деяких червоноармійців, які опинилися в лавах загону ім. І. Богуна.

Агітаційно-пропагандистські матеріали штабу Сумського з'єднання містить справа № 153 63-го фонду ЦДАГОУ, а в т. 3 «Літопису УПА» нової серії опубліковано звернення уряду УРСР «До учасників так званих “УПА” і “УНРА”».

Мемуари про протистояння із загonom ім. І. Богуна чи його відділами написали партизанські командири П. Вершигора, В. Войцехович, Д. Бакрадзе, І. Юркін, А. Бринський, С. Арутюнянц і політпрацівник В. Срибник.

Порівняно з джерелами перших двох груп, джерел *німецького* походження суттєво менше. Фонд Т-354D («Документи військ СС. Ч. І») Національного управління архівів і документації США (NARA) зберігає директивно-розпорядчу та виконавчу документацію 8-ї кавалерійської дивізії СС (плівка № 642) про антиповстанську операцію у Володимирсько-Горохівській окрузі (серпень 1943 р.), а також карти дислокації з'єднання, що відносяться до аудіовізуальних джерел. Нацистські антиповстанські летючки зберігаються у Ф. 9 АЦДВР.

Цивільні джерела становлять найменшу групу. До них ми віднесли спогади свідків польсько-українського конфлікту на Волині з-поміж українського цивільного населення, записані краєзнавцями І. Пущуком та Я. Царуком.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що дослідження спирається на широку джерельну базу, яка дає змогу рівномірно реконструювати всі етапи історії загону ім. І. Богуна в період німецької окупації.

Другий розділ «Повстанський рух у Володимирсько-Горохівській окрузі ОУН у лютому — вересні 1943 р.» відтворює передумови виникнення загону ім. І. Богуна, адже

його утворення стало наслідком великої організаційної роботи окружного проводу ОУН зі створення відділів УПА.

У **підрозділі 2.1.** *«Гене́за повстанського руху в Володимирсько-Горохівській окрузі ОУН»* показано процес утворення повстанських загонів, на основі яких сформувався загін ім. І. Богуна. З'ясовано, що зародження повстанського руху в цій окрузі припадає на лютий — березень 1943 р. Перший відділ організував О. Брись-«Аркас» («Остап»); наступні створювалися, зазвичай, по одному в кожному з районів округи. До кінця літа на теренах округи діяло 14 загонів (сотень) УПА. Усім процесом керувала окружна військова референтура на чолі з М. Горобцем-«Славком». Частина відділів об'єднали в курінь «Славка» на півдні округи і загін «Січ» (командир — П. Антонюк-«Сосенко»), який розташовувався у Свиначинських лісах на півночі. Для підготовки молодших командирів на «Січі» відкрилася підстаршинська школа ім. С. Петлюри. Партизанський загін ОУН(м), який виник у Порицькому районі, невдовзі влився в УПА. У серпні всі ці відділи звели в загін ім. І. Богуна під командою М. Горобця-«Славка» («Ориста»), а Володимирсько-Горохівську округу невдовзі реорганізували у військовий надрайон «Степ» групи «Турів».

У **підрозділі 2.2.** *«Повстання проти нацистських окупантів»* показано розгортання бойових дій загонів УПА Володимирсько-Горохівської округи проти нацистських військ з кінця зими й до початку осені 1943 р. З'ясовано, що територія округи була одним із вогнищ «українського національного повстання», що тривало по всій Волині. Повстанці атакували окружний центр Горохів, райцентри Кисилин, Локачі, Устилуг, Іваничі, звільнили в'язнів табору в с. Лобачівка, захищали населення від нацистських грабунків, здійснювали диверсії на залізниці. До кінця весни сільська місцевість багатьох районів була звільнена від окупантів, більшість «штатсгутів» (державних маєтків) і «лігеншафтів» (громадських господарств) в окрузі були розгромлені. 3 травня нацисти проводили антипартизанські операції із залученням бронетехніки, авіації та елітних з'єднань СС, які досягли апогею в період жнив (серпень — вересень 1943 р.). У запеклих боях із каральними експедиціями головного фахівця з антипартизанської боротьби обергрупенфюрера СС і генерала поліції Е. фон дем Баха курінь М. Ткачука-«Голуба» зазнав важких втрат, а командир загону М. Горобець загинув. Бої під Радовичами, де сотні загонів ім. І. Богуна та «Озеро» три дні стримували наступ 1,5-тисячного німецького угруповання, стали найбільшою операцією групи «Турів». Попри все, націоналістичне підпілля змогло зібрати близько 90 % врожаю в окрузі до того, як це зроблять нацисти.

Польсько-українське протистояння на тлі антинацистського опору розглянуто в **підрозділі 2.3. «Польсько-український конфлікт у регіоні влітку 1943 р.»**. Показано, що на відміну від інших місцевостей Волині, у Володимирсько-Горохівській окрузі місцеве командування УПА спершу намагалося налагодити співпрацю з представниками АК. Протягом березня — липня 1943 р. загін «Січ» підтримував контакти зі штабом АК в с. Домінополі поруч зі своєю базою. Проте на заваді розвитку співпраці стала низка причин. Фундаментальною перешкодою було небажання польського підпілля зрікатися західноукраїнських земель як частини Польської держави. По-друге, поляки масово працювали в нацистських адміністрації та поліції, від яких страждало українського населення. Останньою краплею стала спроба нападу на штаб «Січі» в с. Вовчак у липні. Усе це спонукало командування УПА до жорсткої відплати польській громаді за принципом колективної відповідальності.

Антипольська акція відбувалася двома хвилями: 11–13 липня і 27–31 серпня 1943 р., забравши найбільше жертв у Домінополі, Порицьку, Загаях, Хринові, Володимирівці. Аналіз джерел доводить, що впродовж першої хвилі йшлося про напади щонайбільше на кільканадцять (а не десятки чи сотні) населених пунктів у низці районів округи. В окремих районах, як-от в Устилузькому, місцевий провід ОУН узагалі стримував напади, проте нові жертви серед українців з рук польської поліції підштовхували націоналістів до помсти. Нацистська влада підтримувала польські «пляцувки», залучала біженців до збройних формувань, які скеровувала проти українців, що тільки поглиблювало взаємну ворожнечу.

Участь загонів УПА Володимирсько-Горохівської округи в боротьбі проти радянського партизанського руху розкрито в підрозділі 2.4. *«Боротьба з радянськими партизанами»*. Від початків повстанського руху й до вересня 1943 р. на теренах округи мало місце лише кілька боєзіткнень між відділами УПА та радянськими загонами, оскільки великі партизанські з'єднання діяли в інших теренах. Дрібні місцеві загони (Макара Мацьохи, ім. Чапаєва та кілька невідомих) сили УПА ліквідували чи витіснили в іншу місцевість. 5-й батальйон ЧВПЗ, відряджений у липні 1943 р. в Устилузький і Вербський райони, не зміг закріпитися через рішучий опір «Січі» та відступив на північ області.

Третій розділ «Утворення та бойова діяльність загону ім. І. Богуна (серпень — грудень 1943 р.)» присвячено висвітленню формування організаційної структури загону ім. І. Богуна та бойових дій його підрозділів проти нацистських окупантів, польських і радянських партизанських загонів восени — взимку 1943 р.

У підрозділі 3.1. «*Організаційна структура загону ім. І. Богуна в серпні — грудні 1943 р.*» показано, що структура загону формувалася поступово. Цим процесом керував новопризначений командир В. Лунь-«Лівар», який очолив загін за два тижні після загибелі М. Горобця-«Ориста» («Славка»). Штаб на чолі з П. Антонюком-«Сосенком» було створено на основі штабу загону «Січ» (с. Вовчак) та референтур окружного проводу. На середину вересня йому підлягали: 07-й і 08-й курені, 7-ма і 8-ма сотні, школа підстаршин (1-ша сотня), 2-га сотня ім. Мазепи, чота кавалерії, відділи вірмен і узбеків, служби забезпечення. У кінці вересня — в жовтні куренів було вже три: 07 ім. Б. Хмельницького, 08 ім. Сагайдачного і 09 ім. князя Святослава. Спроба створити російський відділ виявилася невдалою через діяльність у ньому радянських партизанських агентів. У листопаді куренів лишилося два: 031 та 032, решту відділів становили: кінна сотня, підстаршинська школа, два національні відділи, карний відділ і тилові служби. Тоді ж загін ім. І. Богуна очолив П. Антонюк-«Сосенко» («Кліщ»). Загальна чисельність військової частини до початку грудня зростала (досягнувши максимуму в 1229 осіб), після чого стала скорочуватися у зв'язку з початком підготовки до переходу лінії фронту.

Підрозділ 3.2. «*Бойові дії підрозділів загону восени — взимку 1943 р.*» містить огляд бойової діяльності загону ім. І. Богуна протягом другої половини вересня — грудня 1943 р. Показано, що інтенсивність бойових дій підрозділів загону в цей час дещо знизилася в порівнянні з весняно-літнім періодом. Німецькі антиповстанські експедиції залишили територію дислокації загону, а відділи УПА перейшли до оборонної тактики. Розбиті в боях з карателями сотні 08 куреня були змушені в кінці вересня відійти з території Горохівського, Порицького та Берестечківського районів у більш захищену місцевість Свиляринського лісу. Вістря атаки загін ім. І. Богуна спрямував на польські «пляцувки» та дрібні групи радянських партизанів, хоча сутички з німецько-польськими військово-поліційними частинами ніколи не припинялися. За даними розвідки УПА, гарнізони Володимир-Волинського, Вербського, Горохівського та Порицького районів на 80–95 % склалися з поляків. Відповідно, воюючи одночасно і з нацистами, і з польськими партизанами, відділи загону ім. І. Богуна все одно протистояли здебільшого воякам польського походження. Найбільшими операціями загону в осінньо-зимовий період 1943 р. були: бій з польсько-українською поліцією в Біліні (16 жовтня); бої з нацистами в с. Когильне (31 жовтня — 7 листопада); антипольська акція в с. с. Замлиння й Острівки (24–28 листопада); операції проти бази АК в с. Раковець (29–30 жовтня, 5 листопада, 7–

8 грудня); безрезультатні атаки на «пляцувку» АК в с. Купичеві (12, 22 листопада, 25 грудня); оборона с. Дожва від купичівських загонів АК (7 грудня) тощо.

У підрозділі 3.3. *«Переговори командування загону ім. І. Богуна з окупаційним керівництвом Володимир-Волинського гебіту (грудень 1943 р.)»* проаналізовано причини, перебіг та результати контактів між командуванням загону ім. І. Богуна та представниками окупаційної адміністрації Володимир-Волинського гебіту: Устилузьким крайсландвіртом Остеном, Володимир-Волинським гебітсландвіртом Екгофом та начальником місцевої СД гауптштурмфюрером СС Брауне. Відбулося три раунди переговорів, ініціатором яких була німецька сторона, яка взяла двох повстанців у полон. Нацистські урядовці вимагали від представників УПА не перешкоджати їм збирати контингент з українських сіл Володимир-Волинського гебіту та пропонували співпрацю в боротьбі проти «червоних» партизанів. Мотивом участі командира П. Антонюка-«Кліща» в перемовинах було бажання звільнити полонених і домовитися про припинення терору окупантів проти місцевого населення. Ці зустрічі завершилися без жодних домовленостей, тим більше письмових угод, причому зірвала контакти саме сторона УПА. Коли П. Антонюк поінформував штаб групи «Турів», то дістав заборону продовжувати переговори. Остаточну відмову від подальшого спілкування з окупаційними чиновниками командир повідомив листом від 1 січня 1944 р. та більше контактів з ними не мав.

У четвертому розділі *«Загін ім. І. Богуна в завершальному періоді німецької окупації (січень — липень 1944 р.)»* розглянуто підготовку загону до переходу німецько-радянського фронту й участь у бойових діях на Волині та Холмщині в останні місяці німецької окупації, а також обставини страти командира П. Антонюка-«Кліща» («Сосенка»).

У підрозділі 4.1. *«Загін ім. І. Богуна в січні 1944 р.»* проаналізовано заходи, вжиті штабом загону в ході підготовки до переходу лінії фронту, яка наближалася. Тоді загін зазнав реорганізації та скорочення чисельності з понад 1200 до близько 500–600 вояків у складі трьох піших і однієї кінної сотні, двох національних відділів і ряду служб забезпечення. Часткова демобілізація загону ім. І. Богуна відбувалася за загальними вказівками командування групи «Турів», УПА-Північ і «Тактичної інструкції» Головного військового штабу УПА від 24 грудня 1943 р. Очікувалося, що менші сили буде легше зберегти, коли Волинська область буде насичена десятками тисяч солдатів ворожих армій.

Підрозділ 4.2. *«Розгром загону Сумським партизанським з'єднанням»* містить реконструкцію боїв між радянськими партизанами П. Вершигори та загonom УПА П. Антонюка-«Кліща» («Сосенка») 27 січня — 7 лютого 1944 р., які завершилися поразкою українських повстанців. Головними чинниками цього стали більша чисельність і краще озброєння «червоних» (понад 1300 партизанів, половина з яких мала автоматичну зброю) у поєднанні зі зрадою вірменського відділу, який ще 21 січня перейшов на бік партизанів і передав усю інформацію про «Січ». У результаті більшість повстанських сотень були розбиті чи розсіяні, значна частина їх стрільців розбіглася чи перейшла на бік партизанів, а під командою П. Антонюка-«Сосенка» на початок лютого залишилося 100–150 бійців.

Як загін ім. І. Богуна відроджувався після такої нищівної поразки, описано в **підрозділі 4.3.** *«Відновлення загону (лютий — травень 1944 р.)»*. Збирати людей П. Антонюк-«Кліщ» («Сосенко») почав ще в кінці лютого. Цей процес у березні продовжив його наступник на посаді О. Громадюк-«Острівський». З лютого — березня загін уже повернув собі певну боєздатність, що давало йому змогу знову вступати в бої проти німецьких військ, підрозділів 27-ї дивізії АК і радянських партизанських загонів. До квітня загону ім. І. Богуна вдалося досягти чисельності, за різними даними, 500–750 вояків, поділених на шість сотень. Однак дедалі більша небезпека з боку частин Вермахту в прифронтовій смузі спонукала штаб у травні відвести загін з ВН «Степ» групи «Турів» УПА-Північ на територію Холмської округи ОУН, увійшовши в тимчасове підпорядкування штабу ВО «Буг» УПА-Захід.

У **підрозділі 4.4.** *«Страта П. Антонюка-«Сосенка» («Кліща»): аналіз версій»* проаналізовано можливі причини смертного вироку командирові загону ім. І. Богуна, винесеного 6 березня 1944 р. військово-польовим судом УПА. Офіційне звинувачення П. Антонюка в участі в перемовинах з нацистською окупаційною адміністрацією та неофіційне — провал оборони загону ім. І. Богуна від нападу радянських партизанів — виглядають непереконливими. По-перше, переговори ініціювали німці, а командир вийшов з них одразу після заборони зі штабу групи «Турів», та й у цілому в УПА за подібні контакти не карали настільки суворо. По-друге, велика чисельна перевага партизанів і несподівана зрада вірменського відділу практично не лишали повстанцям шансів на перемогу, і П. Антонюк особисто мало чим міг зарадити в тій ситуації. Як впливає з аналізу джерел, у лютому — березні 1944 р. вищі посадовці УРСР активно експлуатували факт переговорів і справжнє ім'я П. Антонюка у своїх пропагандистських матеріалах для

дискредитації повстанців як «німецьких посіпак». Це сильно компрометувало УПА та нівелювало в очах громадськості її заслуги в антинацистській боротьбі. Саме це стало тою обтяжувальною обставиною, яка спонукала військово-польовий суд призначити неадекватно суворе покарання П. Антонюку-«Сосенку» («Кліщу»). Можна стверджувати, що показовою стратою командира загону командування УПА-Північ намагалося відмежуватися від закидів радянської пропаганди.

У **підрозділі 4.5.** «*Рейд на “Холмський фронт” і повернення на Волинь*» досліджено перебування загону ім. І. Богуна на теренах ВО «Буг» УПА-Захід і обставини переходу фронту з метою повернення у Волинську область.

Вояки загону під командуванням О. Громадюка-«Острізького» долучилися до інших відділів УПА, що діяли на т.зв. «Холмському фронті» проти польських партизанів АК та БХ областей «Грубешів» і «Томашів-Любельський» інспекторату «Замостя» (нині територія Польщі). Протягом травня — червня 1944 р. вони взяли участь у чотирьох переможних боях: під с. с. Набріж і Ляхівці та в районі с. с. Старе Село та Діброва. Ще три боєзіткнення впродовж травня — липня загін мав з німецькими військами. У другій половині липня загін прорвався через лінію німецько-радянського фронту в районі с. Діброва (нині Грубешівський повіт) та орієнтовно 25 числа подолав Західний Буг у Порицькому районі Волинської області. Проходження лінії фронту було важким випробуванням, яке обернулося значними втратами загиблими та зниклими безвісти. До пункту збору за Бугом дійшло, за різними оцінками, 300–365 стрільців, а дві сотні з шести були небоєздатними. Повернувшись на Волинь, загін ім. І. Богуна влився в склад генеральної округи «Завихост» УПА-Північ для боротьби вже з частинами ВВ НКВС Українського округу.

У **Висновках** узагальнено результати проведеного дослідження та викладено основні положення, що виносяться на захист:

1. Робота над досліджуваною темою показала, що, попри велику увагу дослідників до діяльності УПА, досі в історіографії ще не було всеохопної праці про організацію та бойову діяльність загону ім. І. Богуна групи «Турів» УПА-Північ в умовах німецької окупації, яка б спиралася на достовірні джерела. Доступна джерельна база достатньо широка й репрезентативна для рівномірного розкриття теми дисертації. Залучено джерела повстанського, радянського та німецького походження, а також свідчення цивільного

населення. При цьому значну кількість документів радянських репресивних органів введено до наукового обігу вперше.

2. У процесі дослідження вдалося з'ясувати, що загін ім. І. Богуна постав у в кінці серпня 1943 р. з об'єднання сотень (загонів), які оперували у Володимирсько-Горохівській окрузі ОУН. Формування загону стало наслідком реалізації вказівок штабу УПА про впорядкування структури армії. До нового загону включили 14 відділів, створених протягом першої половини 1943 р., частина з яких входила до більших формувань: загону «Січ» і куреня М. Горобця-«Славка». Саме М. Горобець-«Славко» обійняв посаду першого командира загону ім. І. Богуна. Для заміщення посад молодших командирів у новостворених відділах на «Січі» заснували підстаршинську школу ім. С. Петлюри («Світлана»), яка протягом восьми місяців підготувала 147 ройових і чотових командирів, а також інструкторів. Виявлено, що доступні джерела не дають змоги однаково повно відтворити процес розбудови підрозділів УПА в усіх районах Володимирсько-Горохівської округи. Відповідно, цей аспект теми потребує подальших досліджень.

Показано, що повстанський рух проти нацистських окупантів на теренах Володимирсько-Горохівської округи (військового надрайону) зародився в лютому — березні 1943 р. з появою загону О. Брися-«Аркаса». Навесні — влітку 1943 р. українські партизани атакували залоги окружного міста Горохова, районних центрів та інших опорних пунктів, ліквідували громадські та державні господарства, влаштовували засідки на німецькі колони, захищали села від каральних експедицій. До початку літа нацисти втратили контроль над більшою частиною сільської місцевості округи. Війна між окупантами УПА досягла піку в серпні — вересні 1943 р., що було пов'язано з прагненням обох сторін захопити врожай. Нацисти провели серію антиповстанських операцій із застосуванням частин СС, авіації та бронетехніки. Унаслідок цього курінь 08 загону ім. І. Богуна та надрайонний провід ОУН мусили у вересні 1943 р. із втратами відступити з південних районів округи. Однак 90 % врожаю заплілля УПА спромоглося зібрати раніше за окупантів.

У порівнянні з бойовими діями проти німецьких військ боротьба УПА з радянськими партизанами у Володимирсько-Горохівській окрузі впродовж 1943 р. мала помітно менший розмах. Тут діяли лічені «червоні» загони невеликої чисельності (загін М. Мацьохи, ім. Чапаєва тощо), які відділи УПА легко приєднали до себе чи розбили

протягом весни — літа 1943 р. Рейдуючі 5-й батальйон ЧВПЗ та інші підрозділи українські повстанці теж змогли витіснити зі своєї території.

Вивчення особливостей конфлікту між польським і українським визвольними рухами у Володимирсько-Горохівській окрузі дало змогу констатувати, що в цьому регіоні його загострення відбулося в липні 1943 р. До того українські повстанці зберігали нейтралітет із польським партизанським штабом у с. Домінополі. Антипольські операції з боку УПА були викликані такими факторами: нацистською окупаційною політикою, яка нацьковувала народи один на одного; масовою службою поляків у німецьких поліційних формуваннях і адміністрації; ескалацією взаємних убивств по всій Волині, а також нападом польських партизанів на штаб «Січі». Атаки на польські поселення відбувалися у дві хвилі: 11–13 липня та 27–31 серпня 1943 р. Деякі з них були відповіддю на певні каральні акції польських поліційних загонів чи «пляцувок» АК. Показано, що в багатьох випадках радянські чи польські публікації містять перебільшені цифри польських жертв, що спростовують українські свідки подій.

3. Дослідження організаційної структури загону ім. І. Богуна засвідчило, що вона формувалася поступово та зазнавала змін протягом другої половини 1943 р. Упродовж вересня — жовтня загін складався з трьох куренів, кінної чоти (згодом — сотні), національних підрозділів вірмен, узбеків і, ймовірно, росіян. При штабі існували відділ ВПЖ й карний відділ. Служби забезпечення становили зброярня, слюсарня, три шпиталі й інші підприємства. У листопаді — грудні куренів було два, а підстаршинська школа підлягала штабу як окремий відділ. На початку грудня чисельність військової частини досягла максимуму — 1229 бійців. Опрацювання джерел також дало змогу уточнити чи суттєво доповнити біографічні дані більшості командирів сотень, куренів, допоміжних відділів і керівників штабу загону.

Встановлено, що протягом другої половини вересня — у грудні 1943 р. інтенсивність бойових дій загону ім. І. Богуна в порівнянні з попереднім періодом дещо знизилася, оскільки нових антиповстанських операцій в регіоні нацисти не проводили. На тлі постійних сутичок з поліцією з місцевих гарнізонів і дрібними групами «червоних» партизанів з-за р. Західний Буг на перший план вийшло протистояння з польськими «пляцувками».

4. Останні місяці німецької окупації для загону ім. І. Богуна виявилися найважчими. Напад радянського Сумського партизанського з'єднання на «Січ» 27 січня призвів до

поразки загону. Більшість відділів були розсіяні чи розбиті, частина колишніх військовополонених перейшла на бік партизанів. Доведено, що «червоні» змогли несподівано атакувати загін через зраду вірменського відділу, який перейшов на їх бік і передав інформацію про розташування «Січі». Другим чинником розгрому була значно менша чисельність повстанців через проведену на зламі 1943/1944 рр. реорганізацію та часткову демобілізацію загону ім. І. Богуна.

На основі аналізу причин страти третього командира загону П. Антонюка за вироком військово-польового суду УПА 7 березня 1944 р. доведено, що звинувачення в пасивності під час боїв із партизанами П. Вершигори необґрунтовані. Так само безпідставними були закиди в участі в несанкціонованих вищим командуванням переговорах із нацистськими урядовцями в грудні 1943 р., адже командир загону їх одразу перервав на вимогу вищого штабу. Найбільш імовірною причиною смертного вироку П. Антонюку видається те, що інформацію про факт переговорів уряд УРСР поширював у перекрученій формі по всій республіці. Згадка в цьому контексті справжнього прізвища повстанського командира серйозно дискредитувала УПА перед населенням.

Незважаючи на дошкульну поразку, протягом весни 1944 р. загін ім. І. Богуна спромігся відновити боєздатність (шість сотень, близько 600–750 бійців). Щоб уникнути боїв з регулярними частинами Вермахту в прифронтовій смузі, у травні загін здійснив рейд на Холмщину. Волинські повстанці виявилися вагомим підкріпленням відділів ВО «Буг» УПА-Захід у боях проти загонів АК і БХ інспекторату «Замостя», ставши чинником перемоги сил УПА на «Холмському фронті». Щойно в кінці липня 1944 р. німецько-радянський фронт просунувся на захід, загін ім. І. Богуна із великими втратами пробився через лінію фронту та повернувся на Волинь.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані у фахових виданнях України та зарубіжних виданнях, що включені до наукометричних баз:

1. Бігун І. Історія куреня імені князя Святослава Української повстанської армії. *Київські історичні студії*. Київ. 2020 № 1 (10). С. 91–99. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2020.1.12>

2. Бігун І. Рейд загону ім. І. Богуна з Волині на Холмщину (травень — липень 1944 р.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. Вип. 33. С. 44–54. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2020-33-44-54>

3. Бігун І. Підстаршинська школа ім. С. Петлюри («Світлана») при загонах УПА «Січ» та ім. І. Богуна (1943–1944). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2020. № 3 (136). С. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.146.1>

4. Бігун І. Переговори командування загону ім. Богуна з німецьким окупаційним керівництвом Володимир-Волинського гебіту (грудень 1943 р.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. Спеціальний випуск на пошану професора Романа Шуста. С. 361–371.

5. Igor Bigun, Between The Bug And The Huczwa: The Volhynia UPA Detachment in the War With Polish Resistance in Chelm Land (May — July, 1944). *Evropský Filozofický a Historický Diskurz*. Svazek 7, 3. Vydání, 2021. S. 52–61. DOI: <https://doi.org/10.46340/ephd.2021.7.3.7>

Статті у фахових виданнях

6. Бігун І. Організаційна структура загону УПА ім. І. Богуна групи «Турів» (серпень 1943 — січень 1944 рр.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2019. № 5 (389). С. 66–74.

Публікації, які додатково відображають матеріали дисертації

7. Бігун І. Розгром загону ім. Богуна радянським Сумським партизанським з'єднанням у січні 1944 р. *Український визвольний рух*. Львів, 2017. Збірник 22. С. 220–238.

8. Бігун І. «Війна світів». Протистояння між радянськими партизанами та Українською повстанською армією в 1943–1944 рр. *Ozbrojený protikomunistický odpor v krajinách Strednej a Východnej Európy (1944–1953)*. Zostavovateľ: Michal Šmigel', Banská Bystrica: BELIANUM — Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2019. S. 152–162.

АНОТАЦІЯ

Бігун І. В. Організація та бойова діяльність загону ім. І. Богуна групи УПА «Турів» в умовах нацистської окупації. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 «Історія України». — Інститут історії НАН України. Київ, 2024.

У дисертації комплексно досліджено витoki, утворення, організаційну структуру загону ім. І. Богуна групи УПА «Турів» УПА-Північ, його бойові дії проти нацистських окупантів, радянських і польських партизанів в умовах нацистської окупації. Відтворено загальну картину військового будівництва підрозділів УПА у Володимирсько-Горохівській окрузі ОУН (військовому надрайоні «Степ») Волинської області протягом 1943 р. та роль загону ім. І. Богуна в розвитку визвольного руху в регіоні. Показано динаміку протистояння загону з нацистськими окупантами та їхні протиповстанські операції. Виявлено особливості польсько-українського міжетнічного конфлікту в районах діяльності загону ім. І. Богуна влітку — восени 1943 р. Проаналізовано переговори командування загону з німецькими окупаційними урядовцями в грудні 1943 р. та їх наслідки. Досліджено перебіг боїв загону ім. І. Богуна із Сумським партизанським з'єднанням і причини поразки повстанців. Розглянуто підготовчі заходи до переходу лінії фронту та бойову діяльність загону в прифронтовій смузі у військовому надрайоні «Степ» навесні 1944 р. Проаналізовано обставини страти командира загону П. Антонюка-«Сосенка» («Кліща») за вироком військово-польового суду УПА. Простежено рейд загону на Холмщину, його діяльність у військовій окрузі «Буг» УПА-Захід навесні — влітку 1944 р., досліджено обставини переходу німецько-радянського фронту та повернення на Волинь.

Ключові слова: Друга світова війна, нацистський тоталітарний режим, радянський тоталітарний режим, український національно-визвольний рух УПА, Армія крайова, Волинь, група «Турів», загін ім. І. Богуна, загін «Січ».

ABSTRACT

Igor Bigun, Organisation And Combat Activity of the I. Bogun Detachment, UPA Group “Turiv”, Under the Nazi Occupation. A Qualifying Research Paper As Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in History by speciality 07.00.01 “History of Ukraine”. Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 2024.

This thesis gives a comprehensive study of the origins, creation, organisational structure of the Ivan Bogun Detachment of the Ukrainian Insurgent Army's (UPA) Group "Turiv", its warfare against Nazi invaders, Soviet and Polish partisans in Volhynia and Chełm Land (Kholmshchyna) during the Nazi occupation based on a wide range of sources.

The paper provides a general overview of the UPA military developments in the OUN's Volodymyr-Gorokhiv Underground District, Volyn Oblast, under the guidance of the District Military Executive Officer Mykola Gorobets-"Slavko". The first insurgent band of Oleksiy Brys-"Arkas" was set up during February — March, 1943, and by August that year there were: Sich Detachment in Svnaryn Forests, "Slavko's" Battalion in Zavydiv Forest, and other independent companies (bands) — 14 units in total. The I. Bogun Detachment was created through merging these units under M. Gorobets' single leadership, following the UPA HQ's directives for creating a unified chain of command.

Primarily, three infantry battalions, a mounted company, three small foreign national units, various support services (medical, provost corps, workshops, and enterprises) were subjected to the detachment staff. By late autumn 1943, there were two battalions left, and the Symon Petliura Non-Commissioned Officer School ("Svitlana") became an independent unit. Fundamental reorganisation took place in January 1944, when preparing for penetration of the front line. Bigger battalions were disbanded and their soldiers demobilised, the rest of infantry were reformed into three companies, with only about 500–600 out of 1200 fighters left (cavalry and national units included). In spring and summer 1944, the detachment consisted of six infantry companies (600–750 men).

The units preceding the I. Bogun Detachment started their warfare against German occupiers as early as with the outbreak of the Ukrainian national insurgency in Volhynia. These were: assaults on the occupiers' garrisons in rayon centres and the gebiet centre; ambushing motor convoys; protecting countryside from punitive expeditions; releasing prisoners; destroying railways and enemy's economic infrastructure, especially preventing him from gathering harvest. The most persistent battles were fought at the turn of August and September, 1943 in the course of Nazi counter-insurgency, when units included into the I. Bogun Detachment suffered serious losses, with the first detachment commander M. Gorobets being killed in action. In autumn and winter 1943, the intensity of the fighting weakened to some extent and was limited to clashes with police troops.

Struggle with Soviet partisans in the I. Bogun Detachment's operational area did not become of the scale that in northern and eastern parts of the Volyn or Rivne oblasts. Local partisan bands were defeated by UPA units during 1943, and the 5th battalion of the Chernigiv-Volhynia Formation was prevented from entering their territory. But the attack of the Sumy Partisan Formation in late January 1944 brought defeat to the I. Bogun Detachment and made it retreat from its base.

The I. Bogun Detachment elements had not taken part in the Polish-Ukrainian conflict until the middle of summer 1943, sustaining a neutral relationship with the Home Army (AK) HQ in the village of Dominopol, Verba Rayon. But as far as local Poles participated en masse in Nazi police punitive operations against Ukrainian villages and AK men switched to hostile actions towards the UPA, insurgents and the OUN underground of the Volodymyr-Gorokhiv District conducted anti-Polish operations in July, August, and November, 1943, striking not only at Polish underground cells, but also civilians.

The third detachment commander Porfyriy Antoniuk-“Sosenko” (“Klishch”) had to enter the negotiations with the Nazi officials of the Gebiet Wladimir-Wolynsk in December 1943, in order to get his POWs released from German captivity. He interrupted the talks without coming to any agreement as soon as he received the restriction order from the higher HQ. But Soviet propaganda learned about these contacts and gave them the wide publicity as the “Ukrainian nationalists collaborating with German invaders” across the Ukrainian SSR. An attempt to deny such allegations was the most plausible reason of the capital punishment, which “Sosenko” was condemned to by the UPA court-martial on March 7, 1944.

In the last months of the German occupation of Volhynia the I. Bogun Detachment would recover from the rout by Soviet guerillas and continue fighting the AK and Soviets and German troops in the front zone. In May — July 1944, it raided through Chelm Land, joining the UPA Military District “Bug's” battles with Polish guerillas of the “Zamość” Inspectorate, as well as engaging German units until crossing the German-Soviet front line and coming back to Volhynia.

Keywords: World War Two, Nazi totalitarian regime, Soviet totalitarian regime, Ukrainian National Liberation Movement, UPA, Armija Krajowa, Volhynia, “Turiv” Group, Ivan Bogun Detachment, “Sich” Detachment.